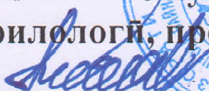

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи байналмилалӣ
забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи
Сотим Улуғзода, доктори илмҳои
филологӣ, профессор

Гулназарзода Жило Бурӣ

« 22 » 07 соли 2024

ХУЛОСАИ

кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои
хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба диссертатсияи
Сатторова Дилрабо Қаҳоровна таҳти унвони «Забон ва услуби ҳикояҳои
Абдусалом Дехотӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ.

Диссертатсия таҳти унвони «Забон ва услуби ҳикояҳои Абдусалом
Дехотӣ», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз
рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пешниҳод гардидааст, дар
кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода анҷом дода шудааст.

Сатторова Дилрабо Қаҳоровна соли 1993 факултети филологияи
тоҷикии Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон)-ро бо ихтисоси забон ва адабиёти тоҷик хатм намудааст.

Ҳамзамон, Сатторова Д. Қ. аз моҳи майи соли 2016 унвонҷӯи
кафедраи забони тоҷикии ДДЗТ ба номи Сотим Улуғзода (Донишгоҳи
байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода)
мебошад. Мавзӯи диссертатсия дар ҷаласаи Шурои олимони
Донишқадаи мазкур аз 26 майи соли 2016, №10/4-1 тасдиқ шудааст.

Рохбари илмӣ: Гулназарзода Жило Бурӣ – доктори илмҳои филологӣ,
профессор, ректори Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии
Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода.

Диссертатсия бори аввал дар ҷаласаи кафедраи забони тоҷикии
ДДЗТ ба номи Сотим Улуғзода аз 20. 01. 2024 №5/2 мавриди баррасӣ ва
муҳокима қарор гирифта, ба ҳимоя пешниҳод шудааст.

Аз натиҷаи баррасии диссертатсия таҳти унвони «Забон ва услуби
ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ» кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи
байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода
ба чунин хулоса омад:

Диссертатсияи Сатторова Дилрабо Қаҳоровна ба омӯзиши яке аз
масъалаҳои актуалӣ ва ҷавобгӯи талаботи замон мебошад, зеро баъзе
масъалаҳои мухталифи дастури забон, аз ҷумла ҷанбаҳои қабатҳои
маъноии вожаҳо, тарзи қорбурди вожаҳои аслан тоҷикӣ ва иқтибосӣ,
доираи қорбурди калимаҳо вобаста ба хусусияти иҷтимоӣ дар ҳикояҳои
Абдусалом Дехотӣ мавриди паҷуҳиши амиқу ҷамаҷониба қарор
нагирифтаанд.

Абдусалом Дехотӣ мавриди пажухиши амиқу ҳамачониба қарор нагирифтаанд.

Муҳиммоти таҳқиқ аз он иборат мебошад, ки мавзуи мазкур хеле муҳим ва актуалӣ буда, дар ташаккули луғатшиносии забон саҳми арзандае мегузорад. Мусаллам аст, ки аз ҷониби забоншиносони тоҷик дар самти луғатшиносӣ рисолаҳои зиёди илмӣ ҳимоя шудаанд, вале доир ба таркиби луғавии ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ маълумоти илмӣ дар забоншиносии тоҷик мавҷуд набуд. Сатторова Д. Қ. дар диссертатсияи худ тавонистааст, ки ба таври назариявӣ ва амалӣ бо овардани далелҳои гуногуни илмӣ мавқеъ ва мақоми калимаро дар луғатшиносӣ собит намояд.

Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки Абдусалом Дехотӣ фикри худро ба воситаи калимаю ибораҳои хоси интихобкардааш ифода намудааст ва услуби хос ва тарзи баёни нависанда мавқеи муайян дошта, омӯхтани онҳо аз аҳамият ҳолӣ нест.

Асосҳои назариявии таҳқиқоти моро асару мақолаҳо оид ба қабатҳои луғавӣ-маъноии калимаҳо бахшидаи Н. Маъсумӣ [1959], Р. Гаффаров [1966], И. Ҳасанов [1966], Б. Ниёзмухаммадов [1969], Б. Камолиддинов [1967], А. Муъминов [1975], М. Н. Қосимова [1980], Ҳ. Мачидов [1982], Д. Ҳочаев [191981], Ҳ. Ҳусейнов [1983], С. Сабзаев [1991], Ш. Исмоилов, М. Аҳмадова [1991, 2009], М. Н. Қосимова [1998], Д. Ҳочаев [2007], Ш. Исматуллоҳ [2007], Ҳ. Талбакова [2008], [1975], Саломов [2000], Қ. Мухторӣ [2012], У. Саъдуллоев [2013], Д. Фозилов [2013], М. Мирзоева [2017], А. Шарофиддинова [2017], Ж. Гулназарзода [2022], А. Юнусӣ [2023], В. А. Капранов [1957] А. А. Киреев [1964], В. Н. Ключева [1964], В. В. Виноградов [1968], Н. А. Лукянова [1970], Г. С. Гвеникадзе [1971] ва дигарон ташкил медиҳанд.

Донишмандони мазкур дар асарҳои илмиашон нуктаи назари худро, ки дорои аҳамияти илмианд, баён кардаанд. Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ аз он иборат аст, ки маводи диссертатсия ва таҳқиқи муаллиф дар асоси сарчашмаҳои асосии назариявӣ ва илмӣ таҳия гардида, дастовардҳои илмии он барои нишон додани қабатҳои луғавии забон ва ба таҳқиқи ояндаи он аз нигоҳи равиши синхронӣ мусоидат менамояд ва дар таҳқиқи вижагиҳои забони осори Абдусалом Дехотӣ барои муҳаққиқони оянда кумак менамояд. Муқоисаи маводи таҳлилгардида барои муайян кардани раванди инкишофи луғатшиносӣ дар насри тоҷик аҳамияти илмию амалӣ дорад. Низоми муайянгардидаи таҳлили қабатҳои луғавии забон дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ барои таҳқиқи минбаъдаи илмию амалӣ дар ин самт метавонад ҳамчун асос ва замина хизмат намояд.

Навгониҳои таҳқиқ. Омӯзиши қабатҳои луғавии забон дар забоншиносии имрӯза дар майдони таҳқиқоти забоншиносӣ навигарии илмӣ ҳисобида намешавад. Асару мақолаҳо оид ба пажухиши хусусияти луғавию услуби осори адибон дар даврони муосир хеле зиёд ба назар мерасанд. Дар рисолаи худ мо тасмим гирифтём, ки забон ва услуби ҳикояҳои Абдусалом Дехотиро мавриди пажухиш қарор диҳем. Бо

вучуди ин, бояд зикр намуд, ки мавзуи интихобнамудаи мо то ин дам дар забоншиносии тоҷик таҳлилу баррасӣ нагардида буд. Маҳз ҳамин ҷиҳати масъала навгонии илмӣ маҳсуб ёфта, метавонад ба таҳқиқоти забоншиносӣ маводи нави илмиро илова намояд.

Омӯзиши қабати луғавии осори Абдусалом Дехотӣ дар роҳи таҳқиқи минбаъдаи масоили марбут ба луғатшиносии забони тоҷикӣ, ҷудо намудани гурӯҳҳои маъноии калимаҳо, мавқеи онҳо дар адабиёти бадеӣ, мавридҳои истифодаи онҳо, хусусияти услубӣ касб кардани ин навъи воҳидҳои луғавӣ ҳам дар сухани тасвирии муаллиф ва ҳам дар нутқи персонажҳо ва амсоли инҳо ба муҳаққикон кӯмак мекунад.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии диссертатсия дар он дида мешавад, ки маводи мавриди таҳқиқ барои омӯзиши забони адабии нимаи аввали асри XX дар оянда заминае хоҳад гузошт. Инчунин, барои таълими фанҳои забони муосири тоҷик, луғатшиносӣ, услубшиносӣ ва хондани курсҳои махсус дар гурӯҳҳои филологӣ кумак хоҳад расонд. Аҳамияти амалии таҳқиқ, пеш аз ҳама, дар он аст, ки натиҷаҳои бадастомада метавонад дар шинохти бештари хунари нависандагии Абдусалом Дехотӣ ба сифати сарчашмаи илмӣ истифода шавад ва ҳамчунин ба ҳайси як заминаи назарӣ барои пажӯҳишҳои минбаъда хидмат намояд. Хулосаҳои бадастомада ва маводи дар рисола коркарду таҳқиқшуда метавонад барои таҳияи китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимӣ, матни лексияҳо дар самти забоншиносӣ мавриди истифода қарор гирад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқи диссертатсияро инҳо таъмин менамоянд: истифодаи заминаи методологӣ ва назариявии пажӯҳиш; таъя ба маҷмуи усулҳои таҳқиқи қабатҳои луғавӣ, ки ба мавзӯ ва ҳадафҳои таҳқиқ созгоранд; таҳлили сохторию маъноии қабатҳои луғавӣ, ки дар фарзия ва ғояи пешбарандаи таҳқиқ ба миён гузошта шудаанд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқро сатҳи баррасии масъалаҳо, натиҷаҳои таҳқиқ, ки дар шакли мақолаҳои илмӣ, дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда КОА-и назди Президенти ҶТ нашр шудаанд, хулосаҳои диссертант дар асоси маҷаллаҳои таҳқиқшуда собит менамоянд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мазмуни таҳқиқи диссертатсионӣ бо соҳаи луғатшиносии забон ва барои дарёфти дарачаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ бо шиносномаи ихтисоси илмӣ 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии докталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқ аз он иборат аст, ки дарачаи омӯзишу таҳқиқоти илмӣ олимону муҳаққикони ватанию хориҷӣ, асосу заминаҳои амалию назариявии таҳқиқи диссертатсиониро мушаххас намуда, усулҳои муосири таҳқиқи қабатҳои луғавиро истифода карда, забон ва услуби ҳикояҳои Абдусалом Дехотиро аз мавқеи диди луғавӣ мавриди баррасии ҳамачониба қарор додааст. Муаллифи диссертатсия бо таъя ба маводи фаровони забоншиносон ва луғатномаю донишномаҳо муҳимтарин хусусиятҳои қабатҳои луғавиро дар забони

точикӣ таҳқиқ намуда, таркиб ва сохтори онро муайян кардааст. Дар диссертатсия ва интишороти муаллиф натиҷаи асосии таҳқиқ инъикос ёфтанд.

Диссертатсия дар кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода омода шудааст. Бахшҳои асосии кори мазкур дар чаласаҳо ва семинарҳои илмӣ кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода якҷанд маротиба мавриди муҳокима қарор гирифтааст. Аз натиҷаи таҳқиқ ва хулосаҳои қор муаллиф дар конференсия ва симпозиумҳо маърузаҳо кардааст. Ҳамчунин, нуктаҳои асосии диссертатсия дар конференсияҳои илмӣ амалии солони ҳайати устодону кормандони собиқ Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода (ҳозира Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода) 11.04.2022 мавриди муҳокимаву баррасӣ қарор гирифтааст. Мундариҷаи асосии диссертатсия дар баромад ва маърузаҳои конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ (1), донишгоҳӣ (1) ҷумҳуриявӣ (1) ва мақолаҳои ҷудоғонаи муаллиф, ки дар маҷмаа ва маҷчалаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ (6) ба таърифи расидаанд, инъикос шудааст.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат буда, ҳаҷми 180 саҳифаи ҷопи компютери ро ташкил медиҳад. Рӯйхати адабиёт фароғи номгӯи адабиёти зарурии илмӣ ва фарҳангу луғатҳо буда, 265 ададро нишон медиҳад.

Қори мазкур бар маънои нуктаҳои мушаххаси методологӣ таҳия гардида, маводи таҳлилии он дар мувофиқат бо сохтор ва мақсади вазифаҳои таҳқиқот асос ёфтааст.

Боби якуми диссертатсия, ки “Қабатҳои луғавӣ-маъноии вожаҳо дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ” номгузорӣ шудааст, доир ба хусусиятҳои маъноии вожаҳо ва нуктаи назари муҳаққикон дар ин маврид баҳс мекунад. Боби мазкур 4 зербобро дар бар гирифтааст ва зербоби аввали он “Қалимаҳои сермаъно” ном дошта, ба масъалаи сермаъноии қалимаҳо ва мавқеи истифодаи он бахшида шудааст. Зербоби дуюм “Омонимҳо” унвон дошта, дар бораи ҷилоҳои услубии қалимаҳои омонимӣ дар ҳикояҳои адиб маълумот медиҳад. Зербоби сеюм “Вижағҳои муродифот” ном дошта, доир ба муродифҳои исмӣ, сифатӣ, муродифҳои ҷуфт ва хусусиятҳои услубии онҳо баҳс мекунад. Зербоби чорум “Қорбурди мутазод” унвон гирифта, доир ба истифода ва қорбурди мутазодҳои исмӣ, сифатӣ ва зарфию феълӣ маълумоти мушаххас медиҳад.

Боби дуюми диссертатсия “Мавқеъ ва услуби қорбурди вожаҳои аслан тоҷикӣ ва вомвожаҳо дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ” ном дошта, аз 2 зербоб ва зербоби дуюм аз 3 зербоб иборат аст. Зербоби якум “Вожаҳои аслан тоҷикӣ” унвон дошта, доир ба мавқеи истифодаи вожаҳои аслии тоҷикӣ маълумот медиҳад. Зербоби дуюм “Вомвожаҳо” ном дошта, ба зербобҳои “вомвожаҳои арабӣ”, “вомвожаҳои русӣ” ва

“вомвожаҳои туркӣ-муғулӣ” тақсим шудааст ва ҷой ва мавқеи истифодаи онҳо аз тарафи адиб барҷаста нишон дода шудааст.

Боби сеюми диссертатсия перомуни “Услуби корбурди унсурҳои забон вобаста ба хусусияти иҷтимоӣ дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ” баҳс намуда, аз 3 зербоб иборат аст. Зербоби якум “Калимаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ” ном дорад ва доираи истифодаи ин гуна калимаҳо дар ҳикояҳо нишон дода шудааст. Зербоби дуюм “Услуби корбурди воҳидҳои фразеологӣ” унвон дошта, ҷилоҳои услубии ибораҳои фразеологӣ гурӯҳбандӣ шудааст. Зербоби сеюм перомуни “Таснифоти зарбулмасалу мақолҳо” баҳс менамояд.

Натиҷаи бадастовардаи муаллиф дар 8 банди алоҳидаи хулосаи диссертатсия оварда шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Нуктаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конфронсҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявии илмию назариявӣ (солҳои 2021-2023) мавриди баррасӣ қарор гирифта, ҳамчунин, доир ба таҳқиқоти диссертатсионӣ 9 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ, аз ҷумла, 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯи ҷоп омадааст.

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи

Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон:

- [1-М]. Сатторова, Д.Қ. Ҷойгоҳи зарбулмасалу мақолҳо дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д.Қ. Сатторова // Паёми Донишкадаи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ, таърих, фалсафа. - Душанбе, 2019. № 3(35). – С.43-51. ISSN 2226-9355.
- [2-М]. Сатторова, Д.Қ. Калимаҳои халқӣ-гуфтугӯӣ дар забони ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / О. Маҳмадҷонов, Д. Қ. Сатторова // Паёми Донишкадаи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ, таърих, фалсафа. – Душанбе, 2019. - №4(36). - С. 5-11. ISSN 2226-9355.
- [3-М]. Сатторова, Д.Қ. Корбурди калимаҳои туркӣ дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Паёми Донишкадаи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих. – Душанбе, 2021. - №2(42). – С. 95-100. ISSN 2226-9355.
- [4-М]. Сатторова, Д.Қ. Истифодаи воҳидҳои фразеологӣ дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2023. – №6. – С. 120-127. ISSN 2413-516X
- [5-М]. Сатторова, Д.Қ. Муродифоти ҷуфтистеъмор дар осори Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Паёми Донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих. – Душанбе, 2023. - №2(42) – С. 132-137. ISSN 2226-9355.
- [6-М]. Сатторова, Д.Қ. Муродифот дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Ж. Б. Гулназарзода, Д. Қ. Сатторова // Паёми Донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих. – Душанбе, 2023. - №4(52) – С. 6-13. ISSN 2226-9355.

II. Мақолаҳои дар дигар маҷалла ва маҷмуаҳои илмӣ банаширрасида:

[7-М]. Сатторова, Д.Қ. Калимаҳои иқтибосии арабӣ дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Материалы международной научно-практической конференции Таджикиский государственный институт языков им. Сотим Улугзода. – Душанбе, 2021. – С.203-207.

[8-М]. Сатторова, Д.Қ. Калимаҳои сермаъно дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Забон – ҳастии миллат. (Маҷмуаи мақолаҳои конференсияи ҷумҳуриявии «Масъалаҳои мубрами луғатшиносии тоҷик: Мушкилот ва дурнамо» бахшида ба 80-солагии н.и.ф., дотсент Ҳуснигул Талбакова). – Душанбе, 2023. – С. 150-157.

[9-М]. Сатторова, Д.Қ. Мутаазодҳои зарфӣ ва феълӣ дар ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ / Д. Қ. Сатторова // Маҷмуаи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Филологияи Шарқ: паҷуҳиши забоншиносӣ, равобити адабӣ ва тарҷумашиносӣ” – Душанбе, 2023. – С. 190-193.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Сатторова Дилрабо Қаҳоровна дар мавзӯи «Забон ва услуби ҳикояҳои Абдусалом Дехотӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ таҳқиқоти илмӣ ба анҷомрасида буда, ба талаботи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 ба тасвиб расидааст, ҷавобгӯ мебошад ва ба ҳимоя пешниҳод карда мешавад.

Хулоса, дар ҷаласаи васеи кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода қабул карда шудааст.

Дар ҷаласа иштирок доштанд: 9 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: “тарафдор” – 9 нафар, “муқобил” – 0 нафар, “ Бегараф” – 0 нафар, суратҷаласаи №5/2 аз 20-уми январи соли 2024.

Мудири кафедраи забони тоҷикии

ДБЗХТ ба номи Сотим Улугзода,

доктори илмҳои филологӣ

Қотиби ҷаласа

Имзоҳои С.М. Расулов ва

Д.Х. Бахтибековро тасдиқ менамоем.

Сардори раёсати кадрҳо ва

корҳои махсуси ДБЗХТ

ба номи С. Улугзода

Нишонӣ: 734003 ш. Душанбе, кӯчаи Муҳаммадиев, 17/6.

Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода

Тел.: +992 37 2325000;

Факс: +992 37 2325003;

Сомона: www.ddzt.tj

Расулов С. М.

Бахтибекова Д. Х.

Юсупова Бибиҷон Ғаниҷонова